

HELT SJÄLVFÖRVÅLLAT

Över huvudena på väljarna bedrivs i EU en energipolitik med långtgående konsekvenser för oss. Dess målsättningen som ges av Lissabonfördraget kan sammanfattas i tre begrepp: solidaritet, gemenskap och klimatanpassning. Konkret innebär politiken att en gemensam elmarknad ska skapas för unionen. Redskapet för detta är en sammankoppling av ländernas elnät. Av detta följer att EU inte kräver att medlemsländerna i solidaritetens namn säkrar sin egen elförsörjning utan en rätt för dem att ta del av de andra ländernas elproduktion.

För att påskynda förverkligandet av målen väckte kommissionen 2015 en idé om bildandet av en energiunion. Förslaget antogs av rådet 2019. Från svensk sida hördes inga protester. Konstigt ty är ingen liten sak EU strävar efter med energiunionen. Med en gemensam elmarknad och fritt flödande el kommer elpriset att vara detsamma överallt i unionen. De konkurrensfördelar som kloka svenska politiker och goda naturgivna förutsättningar för elproduktion gett Sverige kommer därmed att slösas bort.

Nu har kommissionen upptäckt att överföringen av el mellan medlemsländerna måste bli bättre för att energiunionen ska fungera. Det kräver att flaskhalsarna byggs bort vilket kostar pengar. Därför föreslår den att 25 procent av medlemsländernas flaskhalsintäkter tillförs EU för att finansiera utbyggnaden av elnäten. För den oinvidige är en flaskhalsintäkt skillnaden i pris mellan två prisområden multiplicerat med antalet kilowattimmar som flödat genom flaskhalsen.

Kritiken från svensk sida är hård. Förutom att kommissionens förslag i sig är provocerande handlar det om stora pengar för svensk del. Vid årsskiftet uppgick Svenska Kraftnäts sammanlagda flaskhalsintäkter till 85 miljarder kronor och mer är att vänta.

Att Sverige kan drabbas så hårt är självförvållat. En följd av att vi till skillnad från praktiskt taget alla andra EU-länder har delat in landet i elprisområden. Eller om man så vill i separata marknader med separata priser satta efter respektive områdes utbuds- och efterfrågeförhållanden. Det är de prisskillnader som etableras i de olika områdena som ger upphov till flaskhalsintäkter. Att de är stora beror på att flödena och prisskillnader mellan norr och söder är stora.

För att förstå hur vi hamnat här måste vi gå 15-20 år tillbaka. Danskarna hade klagat hos EU-kommissionen över att Sverige i tider av elbrist strypt elexporten till Danmark. Kommissionen ansåg i likhet med danskarna att

detta kunde strida mot EUs konkurrensregler. Från svenskt håll ifrågasattes inte kommissionens bedömning utan regeringen erbjöd sig omedelbart att åtgärda problemet. Bryssel angav två möjligheter: mothandel eller indelning i elprisområden.

Regeringen valde indelning i elprisområden. Inte av en slump. Dåvarande näringsminister Maud Olofsson hade nämligen på ett möte med de nordiska energiministrarna 2008 låtit sig övertygas om fördelarna av att öka marknadens styrning av elmarknaden. Det skulle öka effektiviteten i elförsörjningen. Priset skulle sättas av marknadskrafterna och ny produktionskapacitet skulle etableras där behovet var som störst och inte på platser som politiker ansåg lämpliga. Bra för Norden och bra för Europa.

Det var tro och drömmar som vägledde Maud Olofsson ty när hon gav klartecken till en indelning i prisområden fanns inget underlag i regeringen för detta. Beslutsunderlaget togs fram i efterhand av Svenska Kraftnät. Men i det saknades en ordentlig konsekvensanalys på alla delar i samhället av den föreslagna områdesindelningen, så också en granskning av alternativen och effekterna av dem.

I myndighetens slutrapport ges Maud Olofsson allt stöd hon behövde i omdaning av den svenska elförsörjningen. Mothandel dömdes ut av med argumentet att den var dyr. Kalkyler från Energimarknadsinspektionen visade emellertid att mothandel inte kostat mer än indelningen i prisområden. Skillnaden ligger i att med mothandel hade alla svenskar elkunder fått vara med och dela på notan. Inte bara boende i södra Sverige som var följderna av områdesindelningen. För att lugna elkunderna i söder sades att de prisskillnader som skulle kunna uppstå bara skulle vara små. Riktigt varför angavs inte. Möjligen kan det bero på myndigheten lovade att öka överföringskapaciteten söderut.

Indelningen som kom på plats 2011 blev inte som regeringen tänkt. Flaskhalsarna försvann inte. Marknadskrafterna levererade inte ty ny elproduktion hamnade inte i södra Sverige utan i norra. Priserna utjämnades inte. Elkunderna i södra Sverige har periodvis fått betala 10 gånger mer för elen än boende i norr. Regeringen skyllde på EU som påstods ha krävt att Sveriges delades in i prisområden men när det stod klart att så inte var fallet bytte regeringen fot. Då anklagades den förra S-ledda regeringen som stängt kärnkraftverket Oskarshamn och tidigare Barsebäck. Utan tillräcklig produktion i södra Sverige måste konsumenterna betala mer för elen lyder förklaringen.

Men det stämmer inte. Att priserna i södra Sverige är högre än de i norr

beror på att vårt land är indelat i prisområden och på att det i södra Sverige är sammankopplat med kontinenten där elpriserna är höga. Vi exporterar el till dem och importerar deras höga elpriser. En logik som stöds av prisutvecklingen på el i norra Sverige. Sedan Aurorakabeln mellan norra Sverige och Finland togs i bruk för ½ år sedan följer priserna i norra Sverige de i Finland på en långt högre nivå än vad som varit fallet tidigare.

Beslutet att dela in Sverige andades en övertro på marknaden och en svag förståelse hur prissättning går till. Det blev inte föremål för debatt än mindre beslut i Riksdagen och har inte utvärderats. Det har skadat ekonomiska intressen i södra Sverige och inför hotet att Svenska Kraftnäts flaskhalsintäkter ska hamna i Bryssel kan Sveriges alla elkunder drabbas. Vill regeringen undvika detta bör den skynda sig med att avveckla elprisområdena och ersätta dessa med mothandel för att hantera olikheter utbuds- och efterfrågeförhållandena. Hota med strypt export torde inte vara framgångsrikt. Det visar det 20 år gamla fallet med Danmark.

Några kanske här hävdar att mothandel minskar marknaden effektivitet. Men marknaden har gång på gång inte visat sig kunna leverera. Fast det ska inte skyllas på marknaden utan på politikerna som inte tillåtit marknaden att styra. Ny elproduktion är dyr och kräver subventioner för att inte priset ska öka okontrollerat. Etablerandet av ny elproduktion skapar negativa effekter på det omgivande samhället. Det är politikernas uppgift att väga de olika intressena mot varandra och utifrån hur denna balansakt utfallit besluta om tillstånd.

Frågan att besvara blir därför om elförsörjningen verkligen kan överlåtas på marknaden. Särskilt som el inte är vilken vara som helst utan en som är helt central för all ekonomisk aktivitet och därför av stor säkerhetspolitisk betydelse.